จาก “เจ้าหญิงหนังฟา” สู่ “รฦกรส”: ความเชื่อมโยงรสอาหารและความรักในครอบครัว ในวรรณกรรมไทยและฝรั่งเศส

From Perrault’s *Donkeyskin* to Pongsakorn’s *Ralukrot*: The link of food and familial love motif in French and Thai literature

รุจีลักษณ์ สีลาเขต (Rujeeluck Seelakate)[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เปรียบเทียบวรรณกรรมฝรั่งเศส คือ “เจ้าหญิงหนังฟา” ของชาลส์ แปร์โรต์ และ วรรณกรรมร่วมสมัยของไทย คือ “รฦกรส” ของพงศกร โดยใช้แนวคิดในเชิงคติชนวิทยาเพื่อวิเคราะห์จุดร่วมของทั้งสองเรื่อง พบว่าทั้งสองเรื่องแม้จะมาจากคนละประเภทวรรณกรรมและมาจากต่างวัฒนธรรม ต่างช่วงเวลา แต่มีแบบเรื่องร่วมกัน คือแบบเรื่อง AT510 “ซินเดอเรลลากับหมวกจากต้นกก” ประเภทแบบเรื่องย่อย AT510B “ความรักอันไม่ปกติ” มีการใช้อาหารที่ปรุงด้วยความรักและรับประทานเข้าไปด้วยความสุขเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่องที่เชื่อมโยงไปสู่ความรักและการพัฒนาชีวิตในครอบครัวของตัวละคร ทำให้ตัวละครที่เคยไม่มีความสุขกลับมามีความสุขและฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

คำสำคัญ: เจ้าหญิงหนังฟา, แปโร, รฦกรส, พงศกร, วรรณกรรมเปรียบเทียบ

---

[1] นักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต ศูนย์วิจัยภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยซอร์บอน, ปารีส, ฝรั่งเศส
PhD candidate, Centre of French Language and Literatures, Faculty of Letters, Sorbonne University, Paris, France
E-mail: rujeeluck.s@gmail.com

Abstract

This article aims to present a comparative study of Charles Perrault's *Donkeyskin* and Pongsakorn's *Ralukrot*. By using the approach of folklore studies, this paper wishes to find and analyze the common elements found in the classic French tale and the Thai contemporary romance. Although different in terms of cultures, literary genres, and publication time, both pieces of literature belong to the same ATU tale type: "Cinderella and Cap O'Rushes" (AT510) and specifically the "Tale of Unnatural Love" subtype (AT510 B). Both stories also have food portrayed as an important element in plot and character development. Because the food is meticulously prepared with love and then consumed with joy, the protagonists in both works of literature can find happiness and familial reconciliation. They manage to get over their hardships and heal their family dynamics.

Keywords: Donkeyskin, Perrault, Ralukrot, Pongsakorn, Comparative Literature

1. บทนำ (Introduction)

ในทางคติชนวิทยา (Folklore) ที่ศึกษาคติชน เรื่องเล่ามุขปาฐะ อันเป็นมรดกที่มีความเก่าแก่ในอารยธรรรมมนุษย์ วรรณกรรมประเภทนิทานหรือเรื่องพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีมานานและมีการสืบทอด ดัดแปลงสานต่อเรื่อยมาจนปัจจุบัน นักวิชาการในสากลมีการนำวรรณกรรมพื้นบ้านในเขตวัฒนธรรมต่าง ๆ มารวบรวมและจัดหมวดหมู่เป็นระบบที่เรียกว่า "ดัชนีแบบเรื่องพื้นบ้านของอาร์น-ทอมป์สัน" (Aarne-Thompson Tale Type Index) หรือ "ดัชนี AT" นิยมใช้ในการศึกษาทางคติชนวิทยาเพื่อหาโครงสร้างจุดร่วมและจุดแตกต่างในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง ดัชนีนี้เป็นประโยชน์และทรงคุณค่าอย่างยิ่งในการจัดหมวดหมู่นิทานที่มาจากต่างเขตวัฒนธรรมและนำไปสู่การวิเคราะห์ในเชิงลึก

จากการศึกษาของสุภชา ศรีรัตนบัลล์ (2562) พบว่าในปัจจุบันดัชนีนี้ยังคงเป็นที่นิยมในการอ้างอิงในระดับสากลในแวดวงคติชนวิทยา หนึ่งในเกณฑ์ของการจัดหมวดหมู่ดัชนีคือ "แบบเรื่องนิทาน" (tale type) หรือการจัดหมวดหมู่ตามโครงเรื่องหลักที่มา

ความคล้ายคลึงกันซึ่งปัจจุบันสามารถรวบรวมได้กว่า 2,400 แบบเรื่อง ครอบคลุมนิทานพื้นบ้านจากหลายเขตวัฒนธรรมทั่วโลก

สิ่งที่น่าสนใจที่นำไปสู่การศึกษาวิจัยนี้คือผู้วิจัยพบความคล้ายคลึงของโครงเรื่อง (plot) และองค์ประกอบเรื่อง ใน “เจ้าหญิงหนังฟา” นิทานฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดกับวรรณกรรม“รฎกรส” วรรณกรรมร่วมสมัยของไทย ที่อาจนำไปสู่ข้อสรุปว่า “รฎกรส” มีแบบเรื่องเดียวกัน รวมทั้งการที่วรรณกรรมทั้งสองเรื่องมีรายละเอียดในการบรรยายเรื่องอาหารและทำให้อาหารมีบทบาทสำคัญต่อเนื้อเรื่องมากไปกว่าวรรณกรรมโดยส่วนใหญ่ทั่วไปจนสามารถนำตัวบทมาศึกษาอภิปรายในเชิงลึก

“เจ้าหญิงหนังฟา” แต่เดิมเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ถูกนำมาเรียบเรียงเป็นนิทานคำกลอนที่ประพันธ์โดย ชาลส์ แปร์โรต์ แปร์โรต์นักเขียนชาวฝรั่งเศสผู้นี้ “ได้เป็นราชบัณฑิตในปี ค.ศ. 1671 และตีพิมพ์นิทานเรื่อง “เจ้าหญิงหนังฟา” ในปี ค.ศ. 1693” (นิสิตา, 2548, หน้า 8) แปร์โรต์เขียนเล่าเรื่องในลักษณะร้อยกรองในมุมมองบุคคลที่ 3 แบบรู้เรื่องราวทั้งหมด (Third Person Omniscient point of view) หนังสือรวมนิทานของแปร์โรต์ถูกนำมาแปลในชื่อ “เจ้าหญิงหนังฟาและนิทานยอดนิยมตลอดกาลอื่น ๆ ของแปร์โรลต์” แปลเป็นภาษาไทยโดยนามปากกา “นิสิตา” นิทานเรื่อง “เจ้าหญิงหนังฟา” แปลโดย วัลยา วิวัฒน์ศร ตัวบทวรรณกรรมที่นำมาใช้ศึกษาในบทความวิจัยนี้ มีสำนวนแปลในรูปแบบร้อยแก้วและมีการแต่งคติสอนใจเป็นร้อยกรองท้ายเรื่อง จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชนในปี พ.ศ. 2548

ด้วยรูปแบบประเภทวรรณกรรมนิทานและมีองค์ประกอบของเรื่องที่เด่นชัดทำให้ “เจ้าหญิงหนังฟา” ถูกจัดอยู่ในดัชนี ATและเป็นหนึ่งในแบบเรื่องที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษาคติชนวิทยา ต่างจากเรื่อง “รฎกรส” ที่ประพันธ์โดย “พงศกร” หรือนายแพทย์พงศกร จินดาวัฒนะ ที่เป็นนวนิยายรักร่วมสมัย (contemporary romance) นวนิยายเรื่อง “รฎกรส” เป็นการร่วมมือการทำงานระหว่างเว็บไซต์ “อ่านเอา” (http://anowl.co) ในความดูแลของ “พงศกร” ร่วมกับเฟซบุ๊คเพจ “ข้าวพนมรุ้ง” (https://www.facebook.com/panomrungrice) ผู้ผลิตข้าวสารตราพนมรุ้งเผยแพร่นวนิยายหนึ่งตอนต่อสัปดาห์ลงในเพจ “ข้าวพนมรุ้ง” ก่อนจะนำมารวมเล่มตีพิมพ์ในปีพ.ศ. 2565 นวนิยายร่วมสมัยเรื่องนี้เป็นร้อยแก้วในมุมมองบุคคลที่ 3 แบบรู้เรื่องราวทั้งหมด (Third Person Omniscient point of view)

การที่วรรณกรรม “รฎกรส” เป็นวรรณกรรมร่วมสมัย ใช้การดำเนินเรื่องโดยยึดหลักความเสมือนจริง (verisimilitude) ในวรรณกรรมเป็นหลัก ไม่มีองค์ประกอบของเรื่องเหนือธรรมชาติ หากดูโดยผิวเผินจึงไม่น่าจะใช้กรอบการศึกษาแบบคติชนวิทยาที่ใช้ศึกษานิทานได้ แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบที่คล้ายคลึงหลายประการในเรื่องแล้วพบว่าเรื่อง “รฎกรส” สามารถจัดเป็นหนึ่งในการดัดแปลง (Adaptation) และการเล่าใหม่ (Retelling) ของแบบเรื่องนิทาน “ซินเดอเรลลา” ที่ “เจ้าหญิงหนังหา” ก็เป็นหนึ่งในนิทานในหมวดหมู่นี้ แสดงให้เห็นว่าแม้ระยะเวลาและบริบททางสังคมที่ต่างกันในการตีพิมพ์วรรณกรรมหรือการข้ามเขตวัฒนธรรมก็มิใช่อุปสรรคในการนำมาวิจัย

เดวิด ดัมรอช นักทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์คนสำคัญชาวอเมริกันได้เสนอไว้ว่าการอ่านวรรณกรรมจากต่างวัฒนธรรมสามารถกระทำได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหากพบจุดร่วม เช่น ประเภทวรรณกรรม ตัวละคร โครงเรื่อง แนวคิด ภาพพจน์ ความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ภายใต้สมมติฐานที่ว่าวรรณกรรมใด ๆ ก็ตามต่างมีเอกภาพร่วมกัน (Damrosch, 2009, หน้า 46-47) ดังนั้นการใช้แนวคิดทางคติชนวิทยาที่อ้างอิงแนวคิดโครงสร้างนิยม (Structuralism) มาช่วยจัดหมวดหมู่ ทำให้เห็นโครงสร้างเห็นจุดร่วมของวรรณกรรมที่ต่างวัฒนธรรมอย่าง “เจ้าหญิงหนังหา” และ “รฎกรส” จึงยิ่งทำให้เห็นว่าองค์ประกอบในด้านโครงเรื่องและอาหารที่เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญนำไปสู่สารในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัวของตัวละครที่ทั้งสองเรื่องต่างก็มีอย่างเด่นชัด

2.วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายสองประการคือ

2.1 ศึกษาจุดร่วมและจุดต่างของวรรณกรรม 2 เรื่องคือ “เจ้าหญิงหนังหา” (“Donkeyskin” หรือ “Peau d’Âne”) ของชาร์ลส์ แปโร (Charles Perrault) และ “รฎกรส” ของพงศกร ผ่านการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแบบเรื่องทางคติชนวิทยา

2.2 ศึกษาความหมายและความเชื่อมโยงของอาหารในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องทำให้เห็นว่าอาหารมีความหมายและบทบาทในการดำเนินเรื่อง และมีบทบาทกับความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัวของตัวละครอย่างไรและนำไปสู่บทสรุปของเนื้อเรื่องอย่างไร

3. วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้ใช้การค้นคว้าทางเอกสาร (document research) และเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้กรอบการศึกษาทางคติชนวิทยาเพื่อหาจุดร่วมหรือโครงสร้างในตัวอย่างวรรณกรรมและนำมาวิเคราะห์หาความหมายในเชิงสัญญะของอาหารและบทบาทต่อความรักและความสัมพันธ์ตัวละครในการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง

4. ผลการวิจัย (Research Results)

แบบเรื่องซินเดอเรลลาและแบบเรื่องหมวดย่อยเจ้าหญิงหนังหา

ศิราพร ณ ถลาง (2552) และ สุภชา ศรีรัตนบัลล์ (2562, หน้า 182) ได้แปลลักษณะสำคัญของ แบบเรื่อง “ซินเดอเรลลากับหมวกจากต้นกก” (Cinderella and Cap O’Rush) หรือ นิทานชนิด AT510 ไว้ว่าต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1.นางเอกผู้ถูกรังแก (The Persecuted Heroine), 2.ได้รับการช่วยเหลือจากอำนาจวิเศษ (Magic Help), 3.การได้พบเจ้าชาย (Meeting the Prince), 4.การพิสูจน์ตัวตน (Proof of Identity) และ 5.การแต่งงานกับเจ้าชาย (Marriage with the Prince) ซึ่งแบบเรื่อง AT510 ได้จัดให้นิทาน “ซินเดอเรลลา” เป็นต้นแบบของนิทานชนิดนี้และอยู่ในหมวดย่อย A ด้วย (AT510 A)

แต่นิทานชนิด AT510 ยังมีหมวดย่อยออกไปสำหรับเนื้อหารายละเอียดนิทานที่ต่างกันคือ AT510 B “นิทานเกี่ยวกับความรักที่ไม่ปกติ” (Tales of Unnatural Love) และมีนิทานตัวอย่างคือเรื่อง “เจ้าหญิงหนังหา” เพราะแม้เจ้าหญิงจะมีการแปลงโฉมไปร่วมงานเลี้ยงของเจ้าชายไม่ต่างจากเรื่องซินเดอเรลลา แต่ในเรื่อง “เจ้าหญิงหนังหา” เจ้าหญิงจำต้องหนีจากความใคร่ในเชิงชู้สาวจากพระราชาผู้เป็นบิดา (Incest)

ในแบบเรื่อง AT510 A และ AT510 B คือ “ซินเดอเรลลา” และ “เจ้าหญิงหนังหา” อาร์นและทอมป์สันล้วนอ้างอิงจากตัวบทนิทานในสำนวนของแปร์โรต์เป็นหลักทั้งสิ้น แม้จะมีความแตกต่างในเชิงรายละเอียด เพราะอาร์นและทอมสันสร้างทฤษฎีจากการสรุปภาพรวมของตัวอย่างนิทานสำนวนต่างๆ ก็ยังเห็นได้ว่านิทานสำนวนของแปร์โรต์มีรายละเอียดและความสำคัญเรื่อยมาในฐานะตัวบทวรรณกรรม เป็นหลักอ้างอิงในการศึกษาเชิงคติชนและยังเป็นนิทานสำนวนที่ภาพยนตร์ซินเดอเรลลาฉบับดิสนีย์

(ค.ศ. 1950 และ 2015) และภาพยนตร์เพลงฝรั่งเศส “เจ้าหญิงหนังหา” (ค.ศ. 1970) ใช้ในการอ้างอิงและดัดแปลง

สุภชา ศรีรัตนบัลล์ (2562) ได้เน้นย้ำในบทความ “นิทานซินเดอเรลลาของชนกลุ่มน้อยตอนใต้ของจีน” ว่า “ในจำนวนแบบเรื่องที่มีอยู่มากมายนั้นพบว่านิทานแบบเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายมากที่สุดในโลกก็คือเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กสาวที่ถูกแม่เลี้ยงใจร้ายกลั่นแกล้งรังแก แต่ได้รับความช่วยเหลือจากอำนาจวิเศษฝ่าฟันอุปสรรคหรือต้องพิสูจน์ตัวตนจนในที่สุดได้แต่งงานกับเจ้าชาย โครงเรื่องดังกล่าวปรากฏทั้งในทวีปเอเชียยุโรปแอฟริกาและอเมริกา โดยมีชื่อเรียกตัวละครแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่” (สุภชา ศรีรัตนบัลล์, 2562, หน้า 181)

จึงไม่น่าแปลกใจที่หนึ่งในแบบเรื่องยอดนิยมที่มีความใกล้เคียงกันคือ แบบเรื่อง AT510 ซินเดอเรลลากับหมวกจากต้นกก (Cinderella and Cap O’Rushes) แบ่งเป็นหมวดหมู่ย่อย AT510A รวมเรื่องซินเดอเรลลาสำนวนต่าง ๆ (Cinderella tales) และ AT510B เจ้าหญิงหนังหา (Donkeyskin) จะปรากฏในเขตวัฒนธรรมต่าง ๆ และแม้เวลาจะผ่านไปยังพบการเล่าใหม่ (Retelling) และการดัดแปลง (Adaptation) นิทานซินเดอเรลลาอยู่เรื่อย ๆ ทั้งแบบที่เห็นได้ชัดเจนและมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดเพราะเป็นแบบเรื่องนิทานที่ได้รับความนิยมสูงสุดแบบหนึ่ง ในวรรณกรรมไทยร่วมสมัยอย่าง “รฦกรส” เองก็พบว่ามีแบบเรื่องซินเดอเรลลา ชนิดหมวดย่อย AT510 B เดียวกัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียด ดังตารางด้านล่างนี้

ตาราง 1 แสดงจุดร่วมองค์ประกอบในแบบเรื่อง

องค์ประกอบในแบบเรื่อง / ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังฟา	รฎกรส
นางเอกผู้ถูกรังแก	เจ้าหญิงหนังฟาถูกคุกคามจากความรักที่ไม่ปกติของบิดาตนเองที่พยายามจะขอแต่งงานถึงสามครั้งและหาชุดวิเศษมาให้สามชุด เจ้าหญิงจึงต้องหนีออกจากวัง	ลุค เป็นพระเอกและตัวละครที่ดำเนินเรื่อง เขาเติบโตมาในครอบครัวที่ร่ำรวยแต่ไม่มีความสุขเพราะครอบครัวเลี้ยงมาอย่างเข้มงวด ครอบครัวของเขารักน้องชายของเขามากกว่าเขา ทั้งแม่เลี้ยงและคุณย่ามักจะตามใจน้องชายต่างแม่ของเขา ในขณะที่เขาถูกกดดันในด้านการใช้ชีวิต แม้แต่อาหารต่าง ๆ ก็ถูกจำกัด โดยเฉพาะปลาร้าที่ถูกห้ามทาน
ได้รับการช่วยเหลือจากอำนาจวิเศษ	นางฟ้าแม่ทูนหัวออกอุบายให้เจ้าหญิงเรียกร้องชุดวิเศษสามชุด (ชุดสีของกาลเวลา, พระจันทร์และพระอาทิตย์) พร้อมทั้งชุดหนังฟา เพื่อทำให้พระราชาถอดใจไปเอง หากแต่พระราชากลับทำสำเร็จ แผนจึงล้มเหลว	นวนิยายเป็นแนวความรักร่วมสมัยจึงไม่มีเรื่องอำนาจวิเศษ แต่ใช้องค์ประกอบความบังเอิญที่ร้านอาหารของนางเอก ข้าวขวัญ มาเปิดใกล้บ้านพระเอกและครอบครัวนางเอกมาจากวารินชำราบ ถิ่นฐานเดียวกับมารดาแท้ๆ ของพระเอก รวมถึงความทรงจำอันแม่นยำของลุคในวัยเด็กที่เคยรับประทานปลาร้าป่นฝีมือแม่แท้ๆ ตนเอง เมื่อได้รับประทานปลาร้าป่นของมารดาแท้ๆ ที่ฝากมาขายที่ร้านเพียงขวัญ

ตาราง 1 แสดงจุดร่วมองค์ประกอบในแบบเรื่อง (ต่อ)

องค์ประกอบในแบบเรื่อง / ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังหา	รฤกรส
		เขาก็จำได้และนำไปสู่การตามหาตัวผู้ทำอาหารที่รสชาติเหมือนในความทรงจำ
การได้พบเจ้าชาย	เจ้าหญิงปลอมตัวไปยังอาณาจักรอื่น ทำงานเป็นหญิงรับใช้ ได้พบเจ้าชายทั้งในรูปลักษณ์หญิงชาวบ้านและรูปลักษณ์เจ้าหญิงที่สวยงาม เจ้าชายจึงอยากพิสูจน์ด้วยการรับประทานขนมที่เจ้าหญิงทำ จากนั้นเจ้าหญิงจึงได้ไปร่วมงานเลี้ยงเต้นรำ	นางเอกได้พบพระเอกเพราะพระเอกตั้งใจจะมาเจรจาธุรกิจ แต่เมื่อได้ชิมอาหารจึงมาตามหาคนทำปลาร้าป่นที่รสชาติอร่อยเป็นพิเศษ และได้เดินทางไปวารินชำราบด้วยกัน รับประทานอาหารท้องถิ่นร่วมกันและได้ใช้เวลาร่วมกันมากขึ้นจากการรับประทานอาหารที่ร้านอาหารของนางเอกบ่อยครั้ง
การพิสูจน์ตัวตน	เมื่อเข้าเฝ้าพระราชาพระราชินี เจ้าหญิงกล่าวว่าเป็นเจ้าของแหวนที่ตกลงไปในขนมจึงมีสิทธิ์แต่งงานกับเจ้าชาย ทั้งเจ้าหญิงยังหน้าตาสวยงาม มีกริยา สง่า สวมชุดหรูหรา พระราชินีและพระราชาจึงยอมรับ	มารดาที่สาบสูญของพระเอกเปิดเผยตัวว่าเป็นผู้ทำปลาร้าป่นนั้นเอง
การแต่งงานกับเจ้าชาย	เจ้าหญิงหนังหาได้แต่งงานกับเจ้าชาย	นางเอกและพระเอกมีความสนิทสนมรู้ใจกัน แต่ยังไม่มีการเอ่ยปากคบกันอย่างเป็นทางการ

ตาราง 1 แสดงจุดร่วมองค์ประกอบในแบบเรื่อง (ต่อ)

องค์ประกอบในแบบเรื่อง / ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังหา	รฎกรส
การคืนดีภายในครอบครัว	พระราชาผู้เป็นบิดามาร่วมแสดงความยินดีในงานสมรส ได้สติกลับมาเป็นบิดาตามเดิม	ลุคได้กลับมาสนิทสนมกับมารดาแท้ๆ ครอบครัวของพระเอกคืนดีกับมารดาแท้ๆของพระเอก หลังจากที่เคยกีดกันความรักและนำพระเอกไปเลี้ยงโดยไม่บอกความจริงมานาน

จะเห็นได้ว่าเรื่อง “รฎกรส” มีองค์ประกอบครบห้าประการที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552) และ สุภชา ศรีรัตนบัลล์ (2562, หน้า 182) ได้รวบรวมเอาไว้เกี่ยวกับแบบเรื่อง “ซินเดอเรลลากับหมวกจากต้นกก” กระนั้นก็มีรายละเอียดที่แตกต่างออกไปอย่างมีเอกลักษณ์ ใน “รฎกรส” มีความน่าสนใจตรงที่ตัวละครเอกชายอย่าง “ลุค - รฎก” กลับรับบทบาทของนางเอกผู้ถูกรังแกในแบบเรื่องซินเดอเรลลาแทน รฎกมีความร่ำรวย มีรูปทรัพย์ แต่มีความทุกข์ไม่แพ้เจ้าหญิงหนังหา ความรักที่ผิดปกติในแบบของรฎกคือการได้รับความรักแบบมีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนจากครอบครัว กล่าวคือเขาจะต้องทำตามกรอบทุกประการที่ทางครอบครัววางเอาไว้ ต่างจากน้องชายไม่แท้ที่ได้รับความรักจากแม่เลี้ยงและย่าอย่างไม่มีเงื่อนไข

สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องคือ อาหาร ที่มีความเฉพาะเจาะจงและทำให้ผู้รับประทานมีความสุขและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่องที่พิเศษ มีการกล่าวถึงในเรื่องโดยตลอด คือ ขนมกาแล็ต ในเรื่อง “เจ้าหญิงหนังหา” และ ปลาร้าป่น ในเรื่อง “รฎกรส” ขนมกาแล็ตเป็นคำเรียกขนมอบทรงแบนของฝรั่งเศส ลักษณะคล้ายคลึงกับทาร์ตและพาย ทำจากแป้งสาลี เนยสด เกลือและไข่ไก่ เป็นอาหารพื้นบ้านที่ทำได้ไม่ยาก ส่วนปลาร้าป่น พ่อใหญ่มูล บิดาของนางเอกได้ให้คำนิยามเอาไว้ว่าเป็นอาหารที่คนอิสานนำปลาร้ามาผสมกับเนื้อปลาชนิดอื่นที่นึ่งหรืออย่างจนสุก นำมาตำกับ

พริก กระเทียม หอมแดงที่คั่วแล้วจนหอม ปรุงรสด้วยน้ำปลา มะนาว น้ำตาล น้ำปลาร้า ทานกับผักสด ข้าวสวยหรือข้าวเหนียว (พงศกร, หน้า 28) แสดงว่าเป็นอาหารที่ตัวละครรับประทานในชีวิตประจำวัน ในตัวบทวรรณกรรมทั้งสองเรื่องได้มีการบรรยายถึงความประณีตบรรจงในการทำอาหารแม้แต่อาหารพื้นบ้านอย่างขนมกาแล็ตและปลาร้าป่น รวมทั้งตัวละครที่ได้รับประทานอาหารต่างก็มีความหวั่นไหว ซาบซึ้งใจเมื่อได้รับประทานอาหารที่เหมือนจะเรียบง่ายนี้เข้าไป ดังตารางวิเคราะห์ด้านล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงบทบาทของอาหารและความสัมพันธ์ของตัวละคร

อาหาร/ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังหา	รภุกรส
ตัวละครเอกก่อนรับประทานอาหาร	เจ้าชาย“ทรงทอดถอนพระทัยทั้งวันคืน มิยอมเสด็จไปงานเลี้ยงงานเต้นรำใดๆ มิทอดพระเนตรละคร มิล่าสัตว์ ทรงเบื่อหน่ายอาหารและทุกสิ่งอย่าง ทรงประชวรเป็นโรคเบื่อชีวิต (...) ในระหว่างนั้นพระราชินีพระราชมารดาของเจ้าชายทรงวิตกกังวลยิ่ง เจ้าชายทรงเป็นพระโอรสองค์เดียวของพระนาง ทรงสอบถามเท่าใด เจ้าชายก็เอาแต่ทอดถอนใจ และตรัสเพียงว่าทรงพระประสงค์จะเสวยขนมผีมือนางหนังหา พระราชินีทรงรักพระโอรสยิ่งนัก หากเจ้าชายประสงค์จะเสวยทองคำพระนางก็คงไม่ขัดพระทัยเป็นแน่” (นิสิตา, 2548, หน้า 23-24)	(ขณะที่รภุก (ลุค) หิวและได้รับประทานอาหารที่ร้านของข้าวขวัญโดยบังเอิญนั้น) รภุกนึกในใจว่า “ที่จริงแล้วปลาร้าคือของต้องห้ามในบ้านเขา” (พงศกร, 2565, หน้า 23)

ตารางที่ 2 แสดงบทบาทของอาหารและความสัมพันธ์ของตัวละคร (ต่อ)

อาหาร/ตัวบท วรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังฟา	รฎกรส
ตัวละครเอกขณะทำอาหารและรับประทานอาหาร	“นางหนังฟาตักแป้งสาลีร่อนแล้วร่อนอีกเพื่อให้ได้แป้งนวดเนื้อนุ่มเบา เธอเก็บไข่สด เลือกเนยสดและเกลือป่นละเอียดอย่างดี ขนมกาแล็ตจะได้มีรสโอชา แล้วขังตัวเองอยู่ในห้อง ก่อนลงมือทำขนมเจ้าหญิงทรงสรงพระพักตร์ พระหัตถ์ และพระพาหาแล้วแต่งพระองค์ให้ทะมัดทะแมง ขณะตีไข่ให้เข้าเนื้อแป้งอยู่นั้น พระธำมรงค์ล้ำค่าเผอิญตกลงไป แต่บางคนที่รู้ตอนจบของเรื่อง กล่าวว่ามิใช่เรื่องบังเอิญแต่อย่างใด” (นิสิตา, 2548, หน้า 25) เจ้าชายทรงพบว่า “ขนมนั้นทำอย่างประณีตบรรจง และเจ้าชายเสวยอย่างพอพระทัย รสชาติ โชคดีที่พระองค์ค่อยๆ เสวย ด้วยคำนึงถึงผู้ทำ จึงมิได้กลืนพระธำมรงค์ลงไป	เมื่อลุครับประทานปลาร้าป่นเข้าไป “แล้วทันใดนั้น เขาก็นิ่งขึงไปด้วยอาการตื่นตะลึง... รสชาติที่ปลายลิ้น กลิ่นหอมที่อวลอยู่ปลายจมูก... กระตุ้นให้ภาพเลือนรางในอดีตให้วาบผ่านเข้ามาในหัวราวสายฟ้าแลบ ภาพที่พร่าเลือนจนบอกรายละเอียดไม่ได้ ...เสียงเพลงกล่อมเด็ก กลิ่นอาหารอันหอมหวน รสชาติแสนอร่อย... ทุกอย่างดูจะผสมกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน เขาจำมันได้! รสชาติแบบนี้ ความอร่อยแบบนี้ กลิ่นหอมแบบนี้... เขาเคยกิน เขาเคยสัมผัสมันมาก่อน เป็นความทรงจำจากส่วนลึกที่เขาลืมมันไปหมดแล้ว หากรสป่นของปลาร้าที่ตักกินเป็นคำแรกปลุกเอาเศษเสี้ยวความทรงจำอ่อนจางกลับคืนมาอีกครั้ง” (พงศกร, 2565, หน้า 24-25)

ตารางที่ 2 แสดงบทบาทของอาหารและความสัมพันธ์ของตัวละคร (ต่อ)

อาหาร/ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังหา	รภกรส
	พระองค์ทอดพระเนตรมรกตน้ำงามและเกลียวทองที่สอดประสานเป็นเรือนแหวนวงจ้อย พระหฤทัยก็พองโตด้วยความปิติ ทรงวางพระธำมรงค์ไว้เหนือแท่นบรรทม ความทุกข์ระทมก็ทวีขึ้นทุกเวลานาที” (นิสิตา, 2548, หน้า 25)	“สมองของคนเราทำงานละเอียดอ่อนมากกว่าที่เราจะรู้ด้วยซ้ำนะคุณ ครั้งหนึ่งผมเคยได้กินอาหารรสแบบนี้ เคยได้กลิ่นแบบนี้มาแล้ว” (พงศกร, 2565, หน้า 197-198) หลังลุคตามหาคนทำปลาร้าป่นที่ได้รับประทานมาถึงวารินชำราบจนได้เจอป้าแสงตา ป้าแสงตาที่ยังมิได้เฉลยความจริงว่าเป็นแม่แท้ๆ ของลุคได้บิข้าวจี่หรือข้าวเหนียวย่างให้ลุคได้ชิม จู่ ๆ ลุคก็น้ำตาไหลเองโดยมิรู้ตัว และป้าแสงตาก็แอบมีน้ำตาซึม แต่ยังคงมิกล้าบอกความจริง (พงศกร, 2565, หน้า 97-98) จึงเห็นได้ว่าอาหารมีบทบาทในการพัฒนาและบอกเป็นนัยถึงความผูกพันของตัวละครที่ไม่ธรรมดา

ตารางที่ 2 แสดงบทบาทของอาหารและความสัมพันธ์ของตัวละคร (ต่อ)

อาหาร/ตัวบทวรรณกรรม	เจ้าหญิงหนังหา	รภกรส
ความสัมพันธ์ของตัวละครและครอบครัวหลังรับประทานอาหาร	“คณะแพทย์หลวงผู้รอบรู้เห็นเจ้าชายผ่ายผอมลงทุกวี่วัน ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเจ้าชายประชวรเป็นโรครัก แม้ชีวิตคู่จะมิได้มีแต่ความสุข ทว่าการวิวาห์ก็เป็นยารักษาโรครักได้ผลชะงัด พระราชาและพระราชินีจึงทรงยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หลวงกล่าวคือให้พระโอรสอภิเษกสมรส” (นิสิตา, 2548, หน้า 25) “ในบรรดาแขกรับเชิญนั้น หาผู้ใดเกริกเกียรติเสมอพระราชาผู้เป็นพระบิดาองค์เจ้าสาวไม่ ทรงสเด็จมาพร้อมด้วยขบวนใหญ่โตสมพระเกียรติยศ ในครั้งกระโน้นทรงหลงรักพระธิดา แต่บัดนี้กาลเวลาได้ดับไฟรักไปสิ้นแล้ว หากจะยังมีหลงเหลืออยู่บ้างก็เพียงแต่กระพือความรักอันบริสุทธิ์แห่งความเป็นพ่อเท่านั้น” (นิสิตา, 2548, หน้า 28)	ข้าวขวัญฟัง หญิงสาวตกตะลึงว่า “เรื่องราวที่ไม่น่าเชื่อ และทั้งหมดนั่นมีจุดเริ่มต้นมาจากป่นปลาร้าที่ร้านของเธอ... ป่นปลาร้า ที่พ่อใหญ่มูลทำมาจากปลาร้าของป้าแสงตา กลิ่นและรสชาติเฉพาะ... จุดประกายความทรงจำของรภกขึ้นจนนำไปสู่การค้นหาคำตอบ เพื่อจะได้พบว่าแท้จริงแล้วป้าแสงตาก็คือแม่บังเกิดเกล้าของเขา หากจะโทษใครสักคนแล้วละก็... ข้าวขวัญคิดว่าคงต้องโทษชะตากรรมที่กำหนดให้ทุกอย่างเป็นแบบนี้” (พงศกร, 2565, หน้า 197)

ใน “เจ้าหญิงหนังหา” ฉากสำคัญเกี่ยวกับขนมกาแล็ตเน้นการบรรยายรสชาติ เลอรสและหน้าตาประณีตของขนม แต่ในขณะที่เจ้าชายเสวยมีเพียงคำบรรยายสั้นๆ ว่า “เจ้าชายค่อยๆ เสวยโดยคำนึงถึงผู้ทำ” อาจเพราะนิทานมาจากการเรียบเรียงมุขปาฐะ จึงมีสำนวนที่กระชับและเน้นการกระทำของตัวละคร แต่ก็เห็นได้ว่าในตอนแรกที่เจ้าชายตรอมใจจากการได้เห็นเจ้าหญิงผู้เลอโฉมโดยบังเอิญขณะเดินดูนกในโรงเลี้ยงนำไปสู่การเป็นโรครักที่กินไม่ได้นอนไม่หลับ แม้เจ้าชายจะรู้ว่าเจ้าหญิงน่าจะปลอมตัวเป็นนางหนังหา แต่เจ้าชายก็ต้องการจะพิสูจน์และถามความเต็มใจของเจ้าหญิงโดยอ้อม จึงให้นางหนังหาทำขนมกาแล็ตให้รับประทาน และเมื่อเจ้าหญิงทำแหวนตกลงไปในขนมกาแล็ตด้วยแล้ว เจ้าชายที่รับประทานขนมและนึกถึงผู้ทำจึงประกาศว่ายินดีที่จะแต่งงานกับสตรีใดก็ตามที่สวมแหวนนี้ได้ Rose Williamson (2014) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบอาหารในนิทาน “เจ้าหญิงหนังหา” สำนวนอิตาเลียน ฝรั่งเศส และเยอรมัน พบว่าอาหารในแต่ละสำนวนมีความแตกต่างกันไป กล่าวคือ เจ้าหญิงต้องทำกราแตงไกในนิทานสำนวนอิตาเลียน โปลิตัน กาแล็ตในสำนวนฝรั่งเศส และ ซุปขนมปังในสำนวนเยอรมัน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอาหารพื้นบ้านที่มีส่วนผสมน้อยและเป็นเหมือนบททดสอบความเป็นแม่ศรีเรือนของเจ้าหญิง

ส่วนใน “รฦกรส” พงศกรได้เขียนชี้แจงไว้ในเว็บไซต์สำนักพิมพ์กรู๊ฟพับบลิชชิ่ง เพื่อแนะนำหนังสือเอาไว้ว่า “อยากนำเสนอนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอาหาร เผยแพร่ในเพจเป็นประจำสัปดาห์ละหนึ่งตอน รฦกรส แปลว่า หวนคิดถึงรสชาติที่คุ้นเคย มีความหมายสำคัญกับพระเอกของเรื่อง รวมถึงเป็นแกนหลักของเรื่องทั้งหมด” (พงศกร, ม.ป.ป.)

รฦกรสเป็นนวนิยายร่วมสมัย มีลักษณะของวรรณกรรมสมัยใหม่คือเน้นรายละเอียดในการบรรยายทั้งฉาก ตัวละคร ความรู้สึกและความคิดของตัวละคร รวมทั้งนวนิยายเรื่องนี้มุ่งเน้นไปยังอาหาร มีทั้งบทบรรยายอาหารไทยภาคกลางและอาหารอิสานอย่างน่ารับประทาน มีบทพูดให้ความรู้เรื่องที่มาของอาหารแต่ละชนิดผ่านตัวละครพ่อใหญ่มูลและเพียงตาที่เป็นคนในพื้นที่อ.วารินชำราบเพื่อเสนอความรุ่มรวยของอาหารท้องถิ่นอิสานให้คนกรุงเทพฯ อย่างรฦกทราบและเป็นการให้ความรู้ผู้อ่านไปพร้อมกัน หลายตอนมีการบรรยายวิธีการทำและส่วนผสมอาหารหลายชนิด จนเรียกได้ว่าเป็นวรรณกรรมสูตรอาหาร (recipe literature) ได้ด้วย โดยเฉพาะในบทที่ 17 ชื่อบท “กรุ่นกลิ่นรัก”

จะเห็นได้ว่ามีการใช้กลิ่นหอมของอาหารมาเชื่อมโยงไปกับความรักของแม่ซึ่งคล้ายคลึงกับการทำอาหารในนิทาน “เจ้าหญิงหนังหา” ที่มีการยึดโยงกับบทบาทเพศหญิงและอุดมคติความเป็นหญิงอย่างเด่นชัด ในบทนี้เองที่คุณวนาลี ย่าของรฎกสารภาพความจริงในอดีตและเฉลยว่าแสงตาคือแม่ผู้ให้กำเนิดรฎกตัวจริง ความรู้สึกในแง่บวกจากชั่วขณะในมื้ออาหารแม้ในภายหลังนำมาซึ่งความโหยหาความรักของตัวละคร แต่ก็เป็นก้าวย่างที่จำเป็นในการดำเนินเรื่องที่ทำให้ตัวละครเอกทั้งสองเรื่องที่รับประทานอาหารแห่งรักนั้นออกมาค้นหาคำตอบและนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ด้วยดี ทั้งในแง่ความรักหนุ่มสาวและการปรับความเข้าใจกับสมาชิกครอบครัว

5. สรุปและอภิปรายผล (Conclusions and Discussion)

จากบทความวิจัยนี้จะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมสองเรื่องนำเสนอตัวอย่างในเชิงเปรียบเทียบของอาหารจากวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยและฝรั่งเศส แม้ตัวบทวรรณกรรมจะมาจากต่างยุคสมัยและต่างวัฒนธรรม แต่จุดร่วมในแบบเรื่องตามการจัดประเภทดัชนี ATU ชี้ให้เห็นว่าการข้ามวัฒนธรรมมิใช่อุปสรรคในการทำความเข้าใจ และสามารถกล่าวได้ว่านวนิยาย “รฎกรส” เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ใช้แบบเรื่อง “ซินเดอเรลลากับหมวกจากต้นกก” โดยเฉพาะแบบเรื่องหมวดย่อย “ความรักที่ผิดปกติ” แต่มีการดัดแปลงรายละเอียดจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จากการวิจัยยังพบบทบาทสำคัญของอาหารในวรรณกรรม นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ไม่ว่าจะชาติใดในโลกแล้ว ในวรรณกรรม “เจ้าหญิงหนังหา” และ “รฎกรส” หลังจากตัวละครรับประทานอาหารแล้วมีความทรงจำและการระลึกถึงผู้ที่ปรุงอาหาร อาหารในความทรงจำกลายเป็นพลังให้ตัวเอกตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น มีการคืนดีและพัฒนาความสัมพันธ์โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัว สิ่งที่อาหารโดยเฉพาะอาหารที่เรียบง่ายในท้องถิ่นทั้งขนมกาแล็ตและปลาร้าป่นสามารถแสดงพลังออกมาได้อย่างน่าทึ่งคือความรักในอาหารของผู้ปรุงที่นำไปสู่ความสุขของผู้ที่ได้รับประทาน แม้อาหารที่เรียบง่ายจนมิน่าเชื่อว่าตัวเอกในชนชั้นสูงจะชื่นชอบกลับสามารถเอาชนะความแตกต่างทางชนชั้นและทำให้เกิดการยอมรับ ประสานความสัมพันธ์ ทั้งขนมจากนางหนังหาในร่างสาวใช้มอมแมมและปลาร้าป่นจากร้านข้าวแกงเรียบง่ายที่สุ่มเสี่ยงจะโดนนายทุนข่มขู่ทุบร้าน เรียกได้ว่าอาหารเป็นดัง

สะพานเชื่อมข้ามอคติ ข้ามความแตกต่างทางชนชั้น และข้ามวัฒนธรรม เพื่อให้ตัวละครหาทางประนีประนอมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ในอนาคตสามารถวิจัยอาหารในวรรณกรรมเพิ่มเติมได้อีกหลายแง่มุม เช่น ในงานวิจัยของศรัณย์ภัทร บุญฮก และน้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล (2559) ที่ยืนยันแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในนวนิยายของพงศกรผ่านการวิจัยพฤติกรรมของตัวละคร ผู้วิจัยขอเสนอเพิ่มเติมว่านอกเหนือจากเรื่องลายผ้าที่เป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของพงศกรแล้ว ประเด็นอาหารในนวนิยายก็น่าจะเป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่หากมีผู้สนใจย่อมสามารถนำมาวิจัยต่อยอดได้ หรือเช่นเดียวกับที่วงวิชาการตะวันตกมีงานวิจัยเกี่ยวกับอาหารในวรรณกรรมเยาวชนและวรรณกรรมมุขปาฐะของตะวันตก การศึกษาเชิงเปรียบเทียบอาหารในวรรณกรรมมุขปาฐะของไทยและพื้นถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทางสัญศาสตร์ก็เป็นแง่มุมน่าสนใจและทรงคุณค่าที่รอผู้สนใจในอนาคตมาศึกษาเพิ่มเติม

7. รายการอ้างอิง (References)

นิสิตา. (2548) *เจ้าหญิงหนังหา* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

พงศกร (ม.ป.ป.) *รฦกรส* โดย พงศกร. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2567, จากเว็บไซต์: https://www.groovebooks.com/product/%E0%B8%A3%E0%B8%A6%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%AA-%E0%B9%82%E0%B8%94%E0%B8%A2-%E0%B8%9E%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B8%81%E0%B8%A3/11000717054000792

พงศกร. (2565) *รฦกรส* กรุงเทพฯ: กรู๊ฟ พับลิชชิ่ง.

สุภชา ศรีรัตนบัลล์. (2562) นิทานซินเดอเรลลาของชนกลุ่มน้อยตอนใต้ของจีน *วารสารข่วงผญา The Journal of Thai Lanna Wisdom ปีที่ 14: มกราคม - กันยายน 2562* สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2566 จากเว็บไซต์: https://so06.tci-thaijo.org/index.php/khuangpaya/article/view/235857

ศรัณย์ภัทร์ บุญฮกและน้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล. (2559). คติชน ชาติพันธุ์กับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายในนวนิยายของพงศกร. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 35(2), น.163-182.

ศิราพร ณ ถลาง. (2552) *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Damrosch, David. (2009). *How to Read World Literature*. New Jersey: Blackwell Publishing.

Rose Williamson. (2014) Chicken au gratin, galettes, and brotsuppe: a comparison of food motifs in three variants of the Donkey Skin fairy-tale cycle. *HARTS & Minds: The Journal of Humanities and Arts Vol. 2, No. 1 (Autumn 2014)*. 2-17.